ULUSLARARASI KATILIMLI İSLAMOFOBYA SEMPOZYUMU.

Üsküdar Üniversitesi Rektörlüğü İle Risale Akademi Ve Akademik Araştırmalar Vakfı

30 Haziran-1 Temmuz 2012, İstanbul.

Merak Yayınları, Ankara, 2013.

İsmail KIRAN

İslamofobya: Batı'da İslam'ın "Öteki"leştirilmesi ve "Avrupa İslamı"

Müslüman kesimin Avrupa'ya yapmış olduğu göçler sonucu homojen olan kültürel ve toplumsal yapı değişmeye başladı. Batı, o güne kadar savunduğu değerleri modern ve seküler değerler olarak kabul etti ve buna alternatif olacak yeni bir sunumun hayalini dahi kurmadı. Bu durum, uygarlığını hala hakim uygarlık, hatta son uygarlık olarak görmesi ve bunu empoze etmeye çalışması demekti. Oysa bu göç dalgası farklı bir kültür ve farklı bir dinsel kimlik içerdiği için onu apayrı bir yaşam biçimi ile karşı karşıya bıraktı. Bunu "Soğuk Savaş" sonrası ortaya çıkan siyasi kutuplaşma ve çatışmalar izledi. Formüle edilen Medeniyetler Çatışması teziyle İslam ve Batı uygarlıklarına çatışma rolü biçildi. 11 Eylül 2001 tarihli İkiz Kuleler saldırısıyla İslam ve onun şahsında Müslümanlar radikalizm, terör ve şiddetle özdeşleştirildi. Bunun sonucunda İslam ve Müslümanlar bir güvenlik tehdidi olarak görüldü. İslamofobya, Avrupalı'nın gizemli "ayrılıkçı otu"dur. Bunun üzerinden yaşatılan korku, İslamiyet'in tekrar bu coğrafyada etkisini göstermesinden kaynaklanmaktadır. İslamofobya, sevimsiz bir karakter arz etmektedir. İslam dinine, onun Peygamberine çeşitli şekillerde hakaretler yapılmakta ve "Kur'an-ı, Müslümanların terörist eylemlerinin ve her türlü şiddet faaliyetlerinin sebebi olarak tasvir edilmektedir. İslam nereden geldiyse oraya aittir yani, Akdeniz'in arkasında kalmalıdır" yaklaşımını reel kabul eden bir ruh hali, İslam'ı "ötekileştirerek" egemen kalmaktadır. İslam dünyasının "İslamofobya"ya cevabı ise cılız kalmakta ve en fazla "kelimeler savaşı" üzerinden yapılmaktadır.

"Avrupa İslamı", Avrupa kimliği ekseninde tasarlanan bir projedir. Avrupa'ya göç ya da başka yollarla gelen Müslümanları kontrol altında tutmak, farklı eğilim ve stratejilerini göz önünde bulundurarak Avrupa yapılanması içinde yeni bir biçim almalarını sağlamaktır. Burada Müslümanlar "özne" olarak görülmez, Avrupa'nın duruşu "eurocentric"tir yani evrenin merkezinde kendisi bulunur. Batı'nın "kültürel hegemonyası"nın pençesinde yaşatılmak istenen "Avrupa İslam"ıdır. Göçmenlerin, ruhunu bozacak her türlü refleksi kendisi için ciddi bir tehdit olarak görür. "Avrupa İslam'ı", birlikte yaşam, toplumsal uyum, güvenlik ve çok kültürlülük tartışmaları ekseninde gündeme gelmiştir. "Bir asimilasyon projesi olabileceği gibi bir entegrasyon politikasının sistematik bir aracı olarak da düşünülebilir. Avrupa İslam'ı", genel manada Müslümanları egemen topluma ve onun savunuculuğunu yaptığı kültürel kimliğe dahil etme stratejisidir. Temel vurgu şudur: Batı medeniyeti gerek zihniyet ve gerekse de algı itibariyle hem Batılı ve hem de moderndir. Batılı olmayan medeniyetler ise en fazla Batılılaşmadan modernleşebilirler.

Anahtar Kelimeler: İslamofobya, ötekileştirme, Avrupa İslam'ı, eurocentric, kültürel hegemonya

İslamofobya, Avrupalı'nın gizemli "ayrılıkçı otu"

Fobi, kökeni Yunanca "phobos" kelimesine dayanır ve korkmak, dehşete kapılmak veya endişelenmek anlamına gelir İslamofobya etimolojik olarak İslam'dan ve de Müslümanlardan korkmağı çağrıştırır. Herhangi bir nesneye karşı duyulan tedirginlik, olağan üstü korku duyma halidir ve kişinin yaşamını olumsuz etkiler. Ancak korku düzeyi bazen de kişinin kontrolünden çıkar ve rahatsızlık vermeye başlar bu da normal olan bir takım korkuların fobiye dönüşmesine neden olur.

İslamofobya kavramı Türkçeye "İslam karşıtlığı" olarak çevrilmiştir. Ama reel manada bu kavramın Batı'da kullanımı bu tanımlamanın çok ötesindedir. Bu nedenle bir kısım insanlar İslam dininin ve bu din mensuplarının kendi varlıklarını tehdit ettikleri gerekçesiyle tedirginlik duymuş ve korku yaşamaya başlamışlardır. O günden beri fobi türevli "İslamofobya" algısı Avrupalı için sorun olmuştur. Bu korkuya Avrupa'da bulunan bazı kurumlar, medya ve politik çevrelerde katkı sunmuştur. Böylece Avrupa'da İslamofobyanın, gizemli "ayrılıkçı otu"olarak başlama serüveni bu şekilde başladı.

Örneğin Fransız medyası, Fransa İslam'ı veya Fransız İslam'ını var olan bir gerçek olarak değil de ulaşılması gereken bir hedef olarak tanımladı. Cumhuriyetçi ve laik kimlikle İslam'ın uyumu hep uzaklarda arandı. Buna örnek olarak da televizyon programlarında yapılan yayınlarda programlara verilen isimler şöyleydi: "Fransa İslam'ı için", "Fransa İslam'ına doğru mu?", "İslam, Fransız iddiası". Eğer bir gün Fransa İslam'ı oluşursa bu ılımlı bir İslam olacaktır. Çünkü İslamın eğilimi din ile siyaseti karıştırma istemi üzerinde olmaktadır (Deltombe, 2005: 313).

İslamofobyadan önce antisemitizm vardı. 2002 yılından itibaren Pierre-André Taguieff tarafından buna judéophobie denildi (Taguieff, 2002:70). Pascal Boniface'ye göre islamofobya bu tarihten itibaren judéophobie paralel olarak ortaya çıkmıştır (Bonıface, 2006 :153). 11 Eylül 2001 tarihinden sonra ise bu kavram yaygın bir şekilde kullanılmaya başlandı. Böylece néologisme ile türeyen kavram islamofobya oldu.

Fransızların çoğu bu kavramı bilmezler. Fakat eski başbakanlardan Jean-Pierre Raffarin islamofobya kavramını kullanırdı.

İslamofobya, sevimsiz bir karakter arz etmektedir. İslam dinine, onun Peygamberine çeşitli şekillerde hakaretler yapılmakta ve "Kur'an-ı, Müslümanların terörist eylemlerinin ve her türlü şiddet faaliyetlerinin sebebi olarak tasvir edilmektedir. İslam nereden geldiyse oraya aittir yani, Akdeniz'in arkasında kalmalıdır" yaklaşımını reel kabul eden bir ruh hali, İslamı "ötekileştirerek" egemen kalmaktadır. İslam dünyasının "İslamofobya"ya cevabı ise cılız kalmakta ve en fazla "kelimeler savaşı" üzerinden yapılmaktadır.

Buna karşın Müslümanlar da Irak ve Afganistan'ın işgali ve benzeri hadiseler yüzünden batıya karşı korku duymaya başladılar. Bu korku kendini "occidentalophobie" olarak tanımladı. Örneğin 1979 yılında Afganistan'ın işgali sorunu İslam dünyasında oluşan yeni Müslümanlar için İslami düşüncelerine yeni boyutlar kazandırdı. Bunun da ana teması "İslami

rejim" meselesiydi. Bunu aynı yıl gerçekleşen İran devrimi zaten tetiklemişti. Tüm bu edinimler batı dünyasının bu düşünceleri savunan İslamcı aydınları; "fundamentalist", "entegrist", "radikal islamcı" terimleriyle nitelendirmeye yöneltti.

İki tür islamofobyadan söz edebilir: Birincisi, Müslümanı bir etnik kategori yani "racisme" olarak değerlendiren islaofobya; ikincisi ise İslam'ı yabancı bir faktör olarak değerlendirerek yabancı düşmanlığı yani "xénopfobya" içeren islamofobya. (Deltombe, 2005: 312)

İslamistophobie, islamizme; islamofobya ise İslam'a tekabül eder. İslam ile islamizm arasındaki kavram kargaşası vardır. Böylece İslamistophobienin arkasında saklanan belirtisiz ve gizli bir ayrımcılık islamofobya olarak kendini gösterir. Buna tarihten iki yaprak düşürerek cevap vermek mümkündür.

Birincisi, tarihi Mostar Köprüsü ile ilgilidir. Bu köprü 1993 tarihinde Hırvatlar tarafından yıktırıldı. Oysa bu köprü yüzyıllardan beri Doğu ve Batı'yı birleştiriyordu. Çöküşü, yüzyıllara dayalı birikimi gözyaşları içinde altında akan nehre akıtmak demekti. Bu çöküş, islamofobya olarak tanımlanan İslam'ın Balkanlarda kovuşu, adeta İvo Andriç'in Drina Köprüsü isimli muhteşem romanında belirtiği gibi Boşnak kimliğinin çok güzel açıklamalarını da yerle bir etmekti.

Bunun ikinci örneği ise Eylül 1993 tarihinde İsviçre'de yaşandı. Cenevre şehir yetkilileri, Voltaire'nin doğumunun üçüncü yüzyıl kutlamaları için onun 1741'de yazmış olduğu "Mahomet ve Fanatizm" isimli tiyatro eserini gösterime sokmak istediler. Onların bu istemi başta Tarıq Ramadan ve ve bazı sol siyasilerin desteğiyle akamete uğradı (Favrot, 2004: 98). Aradan yüzyıllar geçmesine rağmen Batının islamofobya algısı kendi ensesinde "ayrılıkçı otu" gibi izini sürmeye devam etmiştir.

Neden İslamofobya ve Neden"Öteki"leştirilme

Avrupalılara göre İslami değerler, demokrasi ve insan hakları ile uyuşmamaktadır. Bu imajın ortaya çıkmasına İran ve Afganistan gibi bazı İslamcı ülkelerin etkisi vardı. Bu gibi ülkelerde onlara göre kadın haklarının sınırlı olması, Müslümanlar tarafından işlenen bazı eylemler bu olumsuz intibaya sebep oluyordu. Böylece 20. yy.'ın ikinci yarısından itibaren Müslümanlar, Yahudilerden sonra Avrupa'nın yeni "ötekileri" oluyorlardı. Minare, türban, peçe ve Hz. Muhammed tasvirleri Avrupa için kendi sınırları içindeki öteki İslam'ın korkulan sembolleri olmuştur.

Dünyada artan Müslüman karşıtlığının en önemli tetikleyicisinden biri lanse edilen radikal İslamcı terör örgütlerinin eylemleridir. Savunma ile terörist eylemler arasındaki farkın ortaya net olarak koyulamaması, Batılıların Müslüman kavramını sadece terörist boyuta indirgemesine sebep olmuştur. Böylece Avrupa ülkelerinde Müslümanların geneline karşı ön yargı taşınmaktadır. Son yıllarda Avrupa'da aşırı sağ hükümetlerin yükselişi İslam karşıtlığını körüklemiştir. Avrupalı aşırı sağ partilerin kamuoyuna hitaplarında yer alan "islamofobya" argümanı ön planda tuttukları kampanyaları olmuştur. Avrupa'da geri kalmış bazı ırkçı partilerin islamofobyadan beslenerek yükselişe geçtiği de gözlenmektedir. Popülist

muhafazakâr politikacılar islamofobyayı körüklemekte, söylemlerinde İslam karşıtlığına geniş yer vermektedirler. Fransa'da ulusal cephe (FN), İtalya'da ırkçı Kuzey Ligi partisi, Avusturya'da Özgürlükler Partisi(FPÖ), Danimarka'da Halk Partisi, Hollanda'da Pim Fortuyn Listesi gibi.

Avrupa'da "ötekiler" konumuna düşen Müslümanlar, özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında islamofobya algısı sebebiyle birçok ayrımcılığa maruz kalmışlardır. Özellikle EUMC (Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığını İzleme Merkezi) raporunda bu ayrımcılıklara genel olarak yer verilmiş ve yapılan çalışmalar sonucunda Müslümanların çalışma şartları, eğitim, barınma gibi konularda ayrımcılığa maruz kaldıkları tespit edilmiştir.

2001 tarihinde itibaren Batılılar çok kararlı bir düşmanlarının olduğunu keşfettiler. Bu düşman, Arapların veya her hangi bir milliyetçilik adına konuşmuyordu bu düşman din, İslam, Tanrı, Allah, kutsal metin ve Kuran adına konuşuyordu (Bonıface, 2006:162). Bunun onların anlam dünyasındaki karşılığı fanatizmdi. Fanatizm ise bir dram ve her an fitili çekilmiş saatli bir bonbaydı.

Fransızların islamofobyaya duyduğu endişe ise; köktenci yani entegrist terörizmin ve Müslüman entegrizmine atfedilen eylemlerden kaynaklanmaktadır. Buna karşın aynı Fransızlar Amerika'nın Irak işgaline de karşı çıktılar.

Fransız topraklarının yer yer İslamlaştırılması, çok zor şartlar altında elde edilen Fransız kanunlarının hiçe sayılarak ulus ötesi ve dini kanunların dayatılması kutsal savaş motivasyonu ile terörist ağlar kurarak ölüm ve düzensizliği yayma amacının olması Fransız toplumunun büyük çoğunluğu tarafından kabul edilmemektedir. Fransızların genel algısı herkes evinde istediği hayatı yaşamak ve seçmekle beraber eğer Fransa'da ise kolektif hayat kodlarını kabul etmek zorunda olmaları yönündedir (Bonıface, 2006:167).

Aydınlanma dönemine kadar Fransız Katoliklerinin aşırı dini baskıları ve hayatın her alanına müdahil oluşları sonucu doğan Hristiyanfobyanın (christianophobie) antitezi laikliktir. Bu Fransız laikliği, gelişmeye hazır ama kendinden taviz vermek istememektedir.

2006 yılında Avrupa'da Müslümanlara yönelik yapılan gösterilere İslam dünyasından büyük tepkiler geldi. Oysa Fransız kimliğinin kurucusu olan Fransız devrimi dine ve kutsallığa aykırılığı ve hatta küfrü legalleştirdi. Karikatür, eleştiri, alay konusu yapma ulusal bir spor haline geldi. Fransızların Müslümanlara yapılan saldırıları kınamaması bu yüzdendi yani normaldi. Daha açıkçası Müslümanların onların bu özgürlüğünü sansürlemeye hakları olamazdı inandıkları buydu. Hatta bu konuda dönemin Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy şöyle demişti: "Karikatürde aşırılık, sansürde aşırılığın olmasından daha iyidir" (Bonıface, 2006: 169-170). Karikatürler olayını "kültürler şoku" olarak değerlendirmektedirler Fransızlar.

Sonuca bakıldığında ise Müslüman kesimin Avrupa'ya yapmış olduğu göçler sonucu homojen olan kültürel ve toplumsal yapı değişmeye başladı. Batı, o güne kadar savunduğu değerleri modern ve seküler değerler olarak kabul etti ve buna alternatif olacak yeni bir sunumun hayalini dahi kurmadı. Bu durum, uygarlığını hala hakim uygarlık, hatta son uygarlık olarak

görmesi ve bunu empoze etmeye çalışması demekti. Oysa bu göç dalgası farklı bir kültür ve farklı bir dinsel kimlik içerdiği için onu apayrı bir yaşam biçimi ile karşı karşıya bıraktı.

Avrupa'nın Dine Bakışı ve İslam Korkusu

Avrupa'da Müslümanların işlediği suçları islamik terörizmle ve islamizmle bağlantılandırarak homojen bir gerçekmiş gibi yorumlama eğilimi var. Essentialiste yani toptancı olan bu vizyon Müslümanlarda var olan heterojen sosyal gerçekleri görmezden gelen çeşitlilik ve kopuklukları yansıtmayan yüzeysel bir bakış açısıdır.

Yapılan araştırmalar da göstermektedir ki Avrupa'da şimdiye kadar yaşatılmak istenen "İslamsız islamizm"di. Yani kişinin reel manada İslam'ı yaşamadığı halde İslam'a bürünerek vermiş olduğu görüntü. Bazı gençler için islamik çerçeve "içi boş bir bağa"dır. Bu bağanın içinde bulunan genç islamist için çekim gücü aslında İslam değil radikalizmdir. Toplumun kendisine karşı ayrımcılık yaptığına inanan genç, bunun sonucunda içine girdiği islamik çerçeve onun isyanına meşruiiyet ve kutsallık kazandırıyor (Khosrokhavar, 1997: 213).

Fransız toplumuna bakıldığında ise içinde İslam'ın "hoşgörüsüzlük", "entegrizm" ve "terörizm"le tanımlandığını gören genç, İslam dinini diğerlerini korkutmak için bir araç haline getiriyor. Toplum tarafından stigmate yani yüzkarası olarak algılandıklarına inanan gençlerin bir kısmı yukarıdaki yöntemle medyanında onları eleştirmek için kullanması sonucu İslam'ı bir kurtuluş yolu olarak görmektedirler.

Dini entegrizmden bahsedildiğinde bu Protestanlar için fondamantalizm, Yahudiler için ultra-orthodoxie, Müslüman dünya için islamisme anlamına gelir (Azria, 2010: 562). Müslümanlara karşı İslam üzerinden üretilen nefret dolu korkular söz konusudur. Bunun içinde üçlü bir aşamadan söz edilebilir: Bir İslam'ın diabolisationu(şeytanlaştırılması), iki hayal ürünü bir Müslüman karşıtlığı, üç islamofobya gelir.

Fransa'da Müslüman kökenli ama laik denilen bir kesim de bulunmaktadır. Bu kesim İslam'ı savunmadığı gibi İslam'a yönelik yapılan eleştirileri de büyük bir hoş görü ile karşılar. Onlar islamizmi, faşizm olarak değerlendirirler Tarık Ramazan, başörtülü öğrencilerin ve Union Organisation İslamique de France(UOIF) gibi kurumların sergiledikleri duruşun çok uzağındadırlar. Geisser, bu laik kesime her ne kadar Müslüman aidiyetlerinden dolayı islamophobya denilemeyeceğini belirtse dahi bunun yerine "facilitateurs d'islamophobie" yani "islamofobya kolaylaştırıcıları" demeyi uygun görmektedir (Geisser, 2003: 96).

Bu perspektifte nesilden nesile Fransız vatandaşlığına girmiş olan Müslümanlar sonsuza kadar "göçmen statüsü"nde kalmaktadırlar. İslam dininin sonsuzluğuna adapte olamamaları ve bu dinin kalbinde var olan ve tekrar edilen savaş retoriği ve son olarak İslam dininin reformu konusunu garip bir şekilde "medeniyetler çatışması" söylemine benzetenler de bulunmaktadır (Deltombe, 2005: 314).

Dünya üzerindeki dinler arası ihtilaf yüzyıllarca sürmüştür. Bu ihtilafların kuşkusuz en belirgin olanlarından biri İslamiyet ile Hıristiyanlık arasında gerçekleşmiştir. Günümüzde her

ne kadar medeniyetler ittifakı gibi projelerle dinler arası uzlaşı geçmiş yıllara göre daha fazla sağlanmış olsa da, din perspektifli gerilim yeryüzünden asla silinmemiş ve hatta farklı boyutlara taşınmıştır.

Aslında İslam, batıya karşı savaşta değildir. Onun savaşı kendi içindedir. Çünkü azınlıkta olan fanatikler bu dinin biçimini bozuyorlar. Oysa dünyada ve Fransa'da ılımlı bir İslam inşa etmek mümkündür ve Fransa bu ılımlı İslam'ın laboratuvarı olabilir (Deltombe, 2005: 315).

Diğer yanda kimliği zor tanımlanabilen düşmana olarak algılanan radikal İslam'a karşı savaşta olan eli kolu silahlı "cumhuriyetçi laboratuvar"da "deneyimsel bir İslam" imal etme söz konusudur. Amaç şu sorular etrafında şekillenmektedir: Radikal İslam nasıl yenilebilir? Veya ilamla mücadele edile bilinir mi?

Avrupa'nın gözünde, İslamiyet geçmişte olduğu gibi bilim, kültür, medeniyetin gelişmesi ve refah gibi argümanlarla değil, terör ile bu kıtada anılmaya başlamıştır. Dünya için dönüm noktası olarak sayılan 11 Eylül 2001 yılında Amerika'ya düzenlenen saldırılar İslamiyet'in terör, şiddet, köktencilik ve aşırıcılık ile anılmasına sebep olmuş İslamiyet'in hoşgörü ve kardeşlik imajına fazlasıyla zarar vermiştir.

Genel manada İslam'a karşı bir korku var ve bu korku kendini "sağır, dağınık ve bütüncül bir endişe" olarak hissettirir (Bonıface, 2006 :159). Bunun üzerinden yaşatılan korku, İslamiyet'in tekrar bu coğrafyada etkisini göstermesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin Batılıların Viyana Kuşatması'nın kaldırılmasını sevinçle karşılamaları ve Osmanlı Hilali'nden esinlenerek yapmış oldukları çöreğe "croissant" yani "hilal çöreği" demeleri ve bu çöreği o günden beri kahvaltılarında büyük bir iştahla yemeği tercih etmeleri düne kadar İslam'a karşı duydukları korkudan kaynaklanmaktadır.

İslam'ın Avrupa'daki Yeni Yüzü: "Avrupa İslam'ı"

Küreselleşmeyle beraber bugün Müslümanlar da dünyanın dört bir yanında yaşamaktadırlar. Avrupa'da Hıristiyanlardan sonra en büyük dini grubu Müslümanlar oluşturmaktadırlar. Avrupa'daki Müslümanların büyük bir çoğunluğu Asya, Kuzey Afrika ve Ortadoğu kökenlidirler. Avrupa'daki Müslüman halkın uyumu ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.

Başlangıçta Fransa'ya gelen Müslümanların kendi kültürlerinin tanınması talebi ulus-devlet olan Fransa geleneği için sorun olmuştu. Çünkü ulus-devletin temel amacı her zaman onları meşru kültürlerinin potasında farklılıkları asimile etmekti.(Venel, 1999: 14) Bu ulus devletin kraliyet, sezar ve kilise mirasının yanı sıra jacoben ve cumhuriyetçi ideolojisi yavaş yavaş varolan temel dayanışmaları çökertti, amacı farklı aidiyet şekillerine karşı kendi üstünlüğünü egemen kılmaktı.

Bu bağlamda Bruno Etienne, Fransa'da toplumun "aşiretleşmesi fenomeninden söz eder (Etienne, 1990: 20). Çünkü Fransa devletinin tehdit olarak algılayıp da çözmeye çalıştığı sorunlar arasında Fransa İslam'ının tanınması, homoseksüellerin resmi olarak tanınma

talepleri ve kamusal alanda yurttaş olan (citoyen public) ve özelde ise insan olarak kalmak isteyenlerin (l'homme privé) ayrışımı prensibi söz konusuydu (Venel, 1999: 14).

Öte yanda ise İslam dininin tanınmadığı bir toplumda Müslümanların çoğalması birçok fantazinin oluşmasına neden oldu. Örneğin entegrizm, Kuveyt savaşı, Salman Rüşdi (Gilles, 1987: 107) entegrist tehdit ve tekrar İslamlaşma gibi konulardan söz etmeye başlandı.

Arap, Asyatik ve Batılı bütün kültürler eleştirel bir ruha sahip olmalı, kendi içinde öz eleştiri yapabilmeli ve prensipleri çiğnemeden alışkanlıkları geliştirebilmelidirler. Çünkü alışkanlıklar zamanla prensipleri kaybettirebilir. Her zaman hem açık ve hem de eleştirel olabilmeli. Yani her zaman merak sahibi, iyiyi araştırma ruhu ve de haksızlık ve olumsuzlukları bilinçli değerlendirebilmek gerekir. Bunları gerçekleştirebilmek için Avrupalı ve Batılı Müslümanların evvela ayrıştırma sonra da yeniden inşa etmeyi başarabilmeleri gerekir. Yani dini olanı kültürel olandan ayrıştırmak gerekir. Kültürsüz bir din veya iman düşünülemediği gibi dini dayanağı olmayan kültürlerde düşünülemez. Ama unutulmamalıdır ki din, kültür değildir. Ayırt etme operasyonu kolay değildir. Mesela sürgün, bu operasyonu zor olsa da gerekli kılar. Bu çelişki olarak gözükse de ayrışım, sürgün ortamında daha rahattır (Ramadan, 2008: 68).

Buna paralel olarak Avrupa'ya göçmen olarak gelen Müslümanların ilk tepkisi kendi "din", "kültür" ve "cemaatleri"nin içine kapanmakla mümkün olabilmiştir. Çünkü kendilerini yabancı ortamlardan korumak istemektedirler. Gelenek, kültür ve dini harmanlayarak asıl geldikleri ülkenin yaşam tarzlarına sığınmaktadırlar. İkinci jenerasyondan itibaren gelenler yukardaki üç faktörle yetinmiyorlar ve nihayetinde asıl geldikleri ülkelerinin kültürel dokularını sorgulamaya başlıyorlar. Çünkü içinde yaşadıkları ülkenin kültür ve dilini içselleştirdikleri için. Bu geçiş süreci, hem içinde bulundukları ülkenin toplumuyla ve hem de kendilerinden önce gelen nesillerle(anne, baba ve daha önce gelenler) doğal bir krize girmelerine neden oluyordu.

Burada temel sorun gençlerin ailelerin her zamanda İslami olmayan hatta sorun yaratacak alışkanlıklarını eleyebilmeleri ve de aynı zamanda İslami prensiplere sadık kalarak Avrupa kültürlerinin pozitif faktörlerini içselleştirmeleri gerekir.

Tarihsel sürece dayalı olarak Mağrip ülkelerinden Avrupa'ya, özelde Fransa ve İngiltere'ye gelen Müslümanlar bu geçiş sürecinde mesafe kaydettiler ve hatta kültürel entegrasyon etabı uzun zamandır tamamlanmıştır. 1960'lı yıllarda Avrupa'ya gelen Türkiyeli Müslümanları da bu sürece dahil edebiliriz. Bu süreç, Avrupa'nın diğer ülkelerinde ise hızlı bir şekilde ilerlemeye devam etmektedir (Ramadan, 2008: 68).

Mağriplilerin Fransa'da "yerlileşmesi" İslam'ın dışsallaşmasına (extériorisation) neden oldu. Bunun karşılığında Fransa İslam'ı özel daireye (sphere privée) sıkıştırılmak istendi (Venel, 1999: 15). Çünkü göçmenlik, Fransa'da temel olarak Mağripliler üzerinde algılandı. Fransız siyaset algısı da her zaman Cezayir Savaşı hatıraları, İslam sorunu ve göçmenlerin entegrasyon sorunu etrafında şekillendi.

1970'lere kadar kamusal alanda dinin varlığını hissettiren hiçbir işaret yoktu. Adeta "İslam de Caves" yani yer altı veya bodrum katı İslamı yaşanırdı. Çünkü İslam, görünür değildi. Müslümanların camilerinin hiçbir estetiği yoktu, bodrum katlarda ibadethaneler açılıyordu. İslam, sadece butiklerin arkalarında veya aile içinde yani özel alanda yaşanılıyordu. Paris Camii'nin (La Grande Mosquée) dışında küçük ibadethaneleri vardı. Müslümanlar aidiyetlerini gizler sadece özel alanda yaşarlardı.

Hatta Fransa Devleti, "Fransız İslam"ını düzene sokmak, rasgele cami yapımını engellemek, patronların şirketlerde çalışan işçilere namaz mollaları vermeleri, çevre dokusunu rasgele bozmamak için Conseil Français du Culte Musulman (CFCM) isimli birimi kurdu. Bununla İslam'ı kurumsallaştırmaya ve köklerinden kopartmaya çalışmak hedef edinildi. Ayrıca İslam'a katılımın ikinci kuşaktan birçok Müslüman için geldikleri ülkeyle, anababalarının ülkesiyle özdeşleşmekten kaçınmak anlamına geliyordu. Bu da sonuçta Fransız yurttaşlığını talep etmeyi kolaylaştırıyordu.(Göle, 2009: 120)

Yaşanan "particularizm"di. Yani bireyin kendi kültürel ve dini özelliklerini yaşama istemi. Bunun karşılığında gençler kendilerini "stigmatisation"a yani mağdur hissediyor ve şu soruyu soruyorlardı: Eğer cumhuriyet eşit olmak ise neden biz ötekileştiriliyoruz. Avrupa İslam'ı bu şartlar altında doğdu.

Genel manada İslam dünyasında ulema kesimi Avrupa İslam'ı fikrine karşı çıktı. Gerekçe olarak bir ve tek olan İslam'ın bölünmesi, özünün değiştirilmesi ve hatta tehlikeli bir reform sürecine sokulmasıydı. Diğer taraftan başka ortamlarda birçok sosyologda bir tek İslam değil farklı toplumlara ve yorumlara açık farklı ve çeşitli İslamların olduğunu savundular. Tarık Ramadan ise bu iki yaklaşıma alternatif olarak İslam dünyasının birlik ve çeşitliliğini kapsayan içsel bir bakış öneriyordu. Örneğin akide, ibadet, Kuran ve Peygamberin sünnetini içeren tek bir İslam'ın olduğunu savunurdu. Doğudan batıya, güneyden kuzeye kadar bütün Müslümanlar bu kaynak ve bu temellerden, görünür ve somut bir şekilde beslenirler. Tanımladığı tek İslam "iman cemaati" olarak tanımlanabilen ümmettir. Ama iki eksende var olan çeşitlilik kaçınılmazdır: İlki Kuran ve sünneti yorum ve okuma çeşitliği ve çeşitli mezhepler. İkinci çeşitlilik ise kültürel boyuttadır. Yani sosyal konularda kapsayıcı mahiyette olan muamelat ve de İslam öncesi varolan örf-gelenek ve kültürlerin tanınması (Ramadan, 2008: 64-66).

"Avrupa İslam"ı bu çerçevede kabul edilmeli. İslam'ın ana temellerini koruyarak Avrupa ve Batı kültürlerini de yaşamayı da özümseyen bir Avrupa İslam'ı. Böylelikle dini prensiplere sadık Avrupa İslam'ı kültürü doğumuna neden olabilir. Amaç yeni bir İslam meydana getirmek değil, İslam'ı kendi orijinal dinamizmi, yaratıcılığı ve öz güveniyle inananların içinde bulundukları kültürle birlikte yaşatmaktır.

Avrupa İslam'ı bugün bir gerçektir. Gençlerin "beur" (Fransa'nın eski sömürgelerinden Fransa'ya göç edenler için kullanılan bir kavram) kalmasının ötesindedir. Müslümanlar İngilizce, Fransızca ve batının diğer dillerini anadili gibi kullanmakta, Avrupa kültürlerini içselleştirmektedirler. Her ne kadar bazı lobiler, medya ve siyasi akımlar onlarla ilgili negatif bir imaj yaymaya çalışsalar dahi onlar Avrupa'da kendilerini kendi evlerinde hissediyorlar ve geleceklerini Avrupa'da inşa etmek istiyorlar. Örneğin daha önce bir İngiliz, Müslümanlığı

daha iyi yaşamak için Pakistanlılaşıyor, bir Fransız ise Araplaşıyordu. Burada onun Müslüman olmasına kim etki ettiyse onun ülkesi belirleyici oluyordu.

Bugün ise dün Pakistanlıya veya Araba özenen Avrupalı Müslüman, bugün kendisi kalmakta gerekçe olarak da kendi Avrupa mirasının yükümlülüklerine sahiplenmekte hatta bir araya gelen accülturationa uğrayan Müslümanlara, kendilerinin örnek olduğu pozitif bir vektör haline gelmektedirler. Bu süreç şimdi devam etmektedir. Çünkü İslam artık hem bir kültür, hem demokrafik bir yapı, hem yaşanan olaylar ve hem de tarihin ışığında var olduğunu hissettirmektedir.

"Avrupa İslam"ı, Avrupa kimliği ekseninde tasarlanan bir projedir. Avrupa'ya göç ya da başka yollarla gelen Müslümanları kontrol altında tutmak, farklı eğilim ve stratejilerini göz önünde bulundurarak Avrupa yapılanması içinde yeni bir biçim almalarını sağlamaktır. Burada Müslümanlar "özne" olarak görülmez, Avrupa'nın duruşu "eurocentric"tir yani evrenin merkezinde kendisi bulunur. Batı'nın "kültürel hegemonyası"nın pençesinde yaşatılmak istenen "Avrupa İslam"ıdır. Göçmenlerin, ruhunu bozacak her türlü refleksi kendisi için ciddi bir tehdit olarak görür.

"Avrupa İslam"ı, birlikte yaşam, toplumsal uyum, güvenlik ve çok kültürlülük tartışmaları ekseninde gündeme gelmiştir. "Bir asimilasyon projesi olabileceği gibi bir entegrasyon politikasının sistematik bir aracı olarak da düşünülebilir. Avrupa İslam"ı, genel manada Müslümanları egemen topluma ve onun savunuculuğunu yaptığı kültürel kimliğe dahil etme stratejisidir.

Temel vurgu şudur: Batı medeniyeti gerek zihniyet ve gerekse de algı itibariyle hem Batılı ve hem de moderndir. Batılı olmayan medeniyetler ise en fazla Batılılaşmadan modernleşebilirler. Bu birazda Doğu, Doğu'dur; Batı'da Batı. Yani iki dünya arasında uzlaşılmaz çelişkiler var anlamına gelmektedir. Yani klasik oryantalist söylemin kendini yeniden tekrarı söz konusudur.

Said Nursi ve Batı

XIX. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı yepyeni bir zihniyet ile baş başa kalıyordu. O günün münevverlerinden bir kısmı Osmanlı'nın Hristiyan Batı karşısında geri kalma nedenini o güne kadar kimlikleri olan din de yani İslam'da ararken, diğer bir kesim buna karşı çıktı ve geriliğin nedenini İslam'da değil de Müslümanlarda aradı. Bu durum o güne kadar Osmanlı münevveri içinde görülmemiş bir zihniyet değişikliğiydi. Böylece birbirinden bağımsız iki kesim ortaya çıktı: Batıcılar ve İslamcılar. Türkiye, bugün dahil olmak üzere o günden beri başlayan iki kesimin izdüşümleri üzerinde yol almaya devam etmektedir.

Bugün dahi tartışılmakta olan laisizm-İslam tartışmalarının kökeni XIX. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan Batıcı ve İslamcı ayrımından kaynaklanmaktadır. Bu ayrım, Türkiye'nin en önemli dönüm noktası olmuştur. Çünkü Batıcılar, suçu İslam'da aradıkları için Osmanlı'nın mirası üzerinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ideolojisinin temellerini kurdular. Böylece iki kesim arasında mücadele böylece başlıyordu. Bu mücadelenin galibi bütün resmi kurumlar ve medya aracılığıyla Batıcılar oldu. Çünkü cumhuriyet tarihi bunun

belgesidir. Ama halk, iki taraf arasındaki mücadele yer yer şiddetlense dahi her zaman tercihini İslamcılardan yana kullandı.

Bugün İslam dünyası ise bazı ayrıntıların dışında dün batıya baktığı gibi bakmıyor. Hantington'un, batıdaki İslam alerjisinin ifadesi olan "medeniyetler çatışması"nı adeta boşa çıkarırcasına bu dünya ile yaşaması gerektiğine inanmış durumdadır. Bu durum, bir açıdan da İslam'ı devre dışı bırakmaksızın İslam'la modernleşmek anlamına gelmektedir. Türkiye'nin 1950'li yıllardan itibaren evvela AET sonra ise Avrupa Birliği'ne girme rüyasını bu açıdan düşünmek gerekir.

Müslüman grupların Avrupa'ya göç etmesi ve orada İslami cemaatler öncülüğünde teşkilatlanmalarıyla görünür hale geldiler. Ama dikkatleri daha çok üzerlerine çekmeleri 1979 İran İslam Devrimi'yle ortaya çıktı. Bu sonuç batı için olduğu kadar İslam dünyası içinde bir şoktu. Batı, gerçekleşen bu devrimi "İslam'ın yeniden dirilişi" olarak okudu. Bu devrim, klasik İslam'dan ziyade yaşanmakta olan İslam'ı; siyasal, ideolojik, sosyolojik, psikolojik ve antropolojik açıdan biraz merak ama daha çok tedirginlik duyguları içinde incelemeye tabi tuttu. Çünkü daha önce bağımsızlığını elde eden her Müslüman ülke Batı'ya ekonomik sosyal ve kültürel açıdan bağımlıydı ve en önemlisi batılı ülkelere özenirdi. Oysa bu devrim, bütün algıları değiştirecek miydi? Yeni uyanmayla beraber İslam, Batı'ya eski günlerini mi hatırlatacaktı? Batı bunları düşünmeye başladı. Tedirginliğin Türkiye'deki yansıması da bundan farklı değildi.

Günümüzde İslam'ın Avrupa'da yükselişe geçişi devam etmektedir. Birçok araştırmacı, 1950 ve 1960'lı yıllarda Batı'ya doğru kitlesel bir Müslüman göçünün başlamasıyla, bölgedeki İslami dinamiklerin geliştiği konusunda hem fikirdirler.

Avrupa'da bugün 20 milyonun üzerinde Müslüman nüfus bulunmakta ve her yıl 1 milyona yakın bir kesim Avrupa'ya göç etmektedir. Avrupa'da Müslümanların doğum oranları, Müslüman olmayanlara göre daha fazladır. 2050'li yıllarda Müslümanların Avrupa'daki nüfus oranı %20 civarında olacaktır. Buna, Avrupa'dan Müslüman olacak kesimi de kattığımızda nüfusun ciddi manada artacağını söylemek mümkündür. Bu nedenle islamobya ile nüfus artışı arasında da bir orantının olabileceğini de söylemek mümkündür.

Ama tüm bunlar şu hakikati değiştirmez: "Avrupa bir İslam Devleti'ne, Osmanlı Devleti de bir Avrupa Devleti'ne hamiledir. Bir gün gelip doğuracaklardır."(Nursi, 2004: 730) Aydınlanacak olan ışık bu.

KAYNAKÇA

Azria, Régine et Daniele Hervieu-Léger, Dictionnaire des faits religieux, Puf, Paris, 2010.

Bonıface Pascal, Elisabeth Schemla; Halte Aux Feux, Flammarion, Paris, 2006.

Deltombe Thomas; L'Islam Imaginaire La Construction Mediatique De L'Islamophobie En France, 1975-2005, La Decouvert, Paris, 2005.

Etienne, Bruno; La France et L'İslam, Hachette, Paris, 1990.

Favrot, Lionel; Tarıq Ramadan Dévolé, Lyon Mag Hors Série, Lyon, 2004.

Geisser, Vincent; La Nouvelle İslamophobie, La Découverte, Paris, 2003.

Gilles, Kepel; Les banlieues de L'İslam, Paris, Le Seuil, 1987.

Göle, Nilüfer; İç İçe Girişler: İslam ve Avrupa, Metis, İstanbul, 2009.

Khosrokhavar, Farhad; L'Islam des jeunes, Flammarion, Paris, 1997.

Nursi, Said; Sözler, Sözler Neşriyat, İstanbul, 2004.

Ramadan, Tarıq; Face A Nos Peurs Le choix de la confiance, Tawhıd, Paris, 2008.

Taguieff, Pierre-André; La Nouvelle Judeophobie, Fayard-Mille et Une Nuits, 2002.

Venel, Nancy; Musulmanes Français, L'Harmattan, Paris, 1999.